

Doma na cestě? Migrace a uprchlíci

Vyprávět židovské dějiny bez fenoménu migrace a zkušenosti uprchlíků není vůbec možné. Židovské putování se objevuje již v biblických příbězích: vyvedení z Egypta a putování po poušti, připomínané každoročně v Hagadách čtených na svátek Pesach, či babylonské vyhnanství, jsou součástí kulturní paměti Židů – a také křesťanů, s nimiž sdílejí starozákonní knihy. Od vyhnání ze „země zaslíbené“ žili Židé rozptýleni v římském, křesťanském a islámském světě jako náboženská menšina. Nebyli zde však pouhými cizinci či hosty: v zemích, kde žili, se cítili také doma, byli tam usazeni po mnoho generací a přispívali k jejich kulturnímu i hospodářskému blahobytu.

Následující text se týká období, kdy již byli „doma“ – nebo alespoň měli být, a to jako rovnoprávní občané svých zemí. Období emancipace bylo ale zároveň dobou zásadních židovských migračních proudů, které posunuly těžiště jejich usídlení z východní Evropy na západ a později do Palestiny, kde po druhé světové válce vznikl Stát Izrael. Migraci však chceme ukazovat nejen jako „židovský“ fenomén. Naopak: považujeme ji za významnou a často zapomínanou součást obecných i českých dějin. Můžeme si jen klást otázku, zda celkové opomíjení migrace jako součásti české historie souvisí s přežívajícími etnocentrickými představami a historickými narativy. Jen na okraji zde lze zmínit význam, který je migracím přičítán v nacionalisticky pojatých dějinách: zatímco příchod Čechů a Slovanů je vnímán jako původní a autentický, jako migrace, která propojila národní skupinu s územím českých zemí, imigrace německých „kolonistů“ byla považována za příchod hostů, cizinců do české země. V dějepisu formovaném nacionalismem je migrace těch jiných, ostatních, vnímána jako něco na okraji, jako jev navýsost nepřirozený.

V následující kapitole se také budeme detailně věnovat uprchlíkům a uprchlické politice ve 20. století, včetně méně známých – ale o to významnějších – skutečností, které vrhají kritičtější světlo na československý přístup k židovským uprchlíkům a zejména na uzavření hranice po „anšlusu“ Rakouska v březnu 1938. Na přístupu k uprchlíkům se totiž ukazuje nejen náš vztah k jiným, ale také proměny naší vlastní identity. Odmítavý postoj vůči židovským uprchlíkům ze strany – stále ještě demokratické první republiky – ukazuje obrat k etnickému chápání občanství a k třídění cizinců, migrantů či uprchlíků, na základě jejich etnicity.

Jeden pohled, a jistě ne jediný, na specifika holocaustu zdůrazňuje, že po mnoha migracích a vyhnaních ve svých dějinách Židé poprvé neměli kam odejít. Naráželi na uzavřené hranice, ať již ty fyzické nebo ty upletené z víz, razítek a finančních záruk. I proto se od 60. let 20. století historici se zvýšeným zájmem zabývali uprchlickou politikou západních států. Mnozí hodnotili a hodnotí tendence k uzavírání hranic v době holocaustu jako selhání liberálních demokracií, které odhalovalo v nich přežívající nacionalistické a antisemitské tendence, protekcionářství, stejně jako nepřátelství vůči cizincům. Podobná diskuse o českém či československém přístupu k uprchlíkům zatím neproběhla – a to i přes skutečnost, že první republika je často se západními demokraciemi srovnávána. A ačkoli je zřejmé, že po „anšlusu“

bylo Československo samo ohroženo, nelze tím zcela odbýt diskusi o našem vztahu k uprchlíkům. Jsme přesvědčeni, že konstruktivní a kritický postoj k tomuto tématu může přispět k tomu, aby náš dějepis skutečně přispíval jak k rozvoji inteligentního kritického postoje k vlastním dějinám, tak i k výchově k toleranci, demokratickému smýšlení a občanství.

Diaspora

Pojem, který pochází z řečtiny, znamená rozptýlení, a to zejména skupiny, která původně žila společně na menším území. V hebrejštině se tento jev označuje slovem *galut*. Diaspora Židů se vztahuje k zániku starověkého židovského státu a vyhnání Židů z Judey do Mezopotámie (6. století př. n. l.) a k jejich dalšímu exodu po potlačení židovských povstání Římany (66–70, 132–135 našeho letopočtu). Život v diaspoře patřil a patří k důležitým charakteristikám židovských dějin. Ve středověku byli Židé rozptýleni po území někdejší Římské říše, zejména kolem Středozevního moře, žili jak v křesťanské Evropě, tak i v islámských zemích. Sdílená mezinárodní židovská kultura patřila ke každodennosti židovských obcí stejně jako jazyková a kulturní integrace v místě jejich usídlení.

Vyhnání ze západní Evropy

Ve vrcholném středověku byli Židé vyhnáni z Francie (1182), z Anglie (1290) a následně ze Španělska (1492), kde po několik set let vzkvétala židovsko-křesťansko-islámská kultura. Židé ze Španělska, kteří hovořili jazykem *ladino*, se rozptýlili kolem Středozevního moře a významná část z nich odešla do Nizozemí. Od 15. století byli Židé též vyháněni z německých států a později i z části habsburské monarchie. Tyto nucené migrace měly za důsledek posun těžiště evropského židovského osídlení na východ: do Polska, Litvy, Ruska a dalších zemí. Východní Židé většinou hovořili jazykem jidiš a hráli významnou roli v ekonomickém rozvoji těchto oblastí, často jako ekonomičtí zprostředkovatelé mezi feudálními pány a poddanými.

Na rozdíl od Židů ve Vídni a v rakouských zemích nebyli Židé z českých zemí, jejichž přítomnost je doložena od konce 10. století, nikdy vyhnáni jako

228 – Vyhnání Židů z Prahy, 1745

Knihovna Národního muzea v Praze

V roce 1744 rozhodla císařovna Marie Terezie o vypovězení Židů z českých zemí. Obviňovala je zejména kromě jiného ze zrady a spolupráce s nepřítelem ve válkách o dědictví rakouské, zvláště během obsazení Prahy bavorsko-francouzským vojskem v roce 1741. Dobová rytina zachycuje nucené vystěhování Židů z Prahy v roce 1745. Zemi opustila jen část z nich, ostatní se uchýlili převážně do obcí v okolí Prahy. Mnozí z nich (přibližně 1400 z více než deseti tisíc vypovězených) zemřeli během kruté zimy v letech 1746/1747 v důsledku špatných životních podmínek. Teprve po dlouhých jednáních a diplomatických intervencích Marie Terezie Židům povolila návrat, museli ale odvádět vyšší toleranční daň.

celek. Ale ani zde nechyběly snahy vypudit je, a to zejména z jednotlivých měst. V polovině 15. století byli Židé vyhnáni z moravských královských měst. Od té doby žili ve zhruba padesáti komunitách v menších městech jako Mikulov, Prostějov, Holešov či Boskovice. O vypovězení Židů často usilovali měšťané, kteří je považovali za obchodní konkurenci.

V důsledku těchto omezení vznikla zvláštní a dlouhodobě existující sídelní struktura. V Čechách bydlela v 18. století čtvrtina Židů v Praze (kolem deseti tisíc) a ostatní židovské obyvatelstvo bylo rozptýleno do 168 měst a 672 vesnic. Naopak na Moravě žili Židé hlavně v malých městech a jen zlomek z nich ve vesnicích.

Familiantský zákon

V raném novověku byl počet Židů a místo jejich osídlení silně omezen nařizeními habsburských panovníků. Největší zátěž představoval tzv. familiantský zákon z roku 1727, jehož cílem bylo omezit imigraci Židů do českých zemí a zvyšování jejich počtu. Zákon stanovoval pevný počet povolených židovských rodin (8541 pro Čechy a 5106 pro Moravu) a hlavě každé z nich bylo přiděleno familiantské číslo. Bez něj nemohli muži oficiálně uzavírat sňatky. V době velkého demografického růstu se proto většinou směli ženit pouze nejstarší synové, zatímco ti ostatní buď vstupovali do nelegálních partnerství, nebo se museli vystěhovat. Mnoho Židů, zejména z Moravy, v této době odešlo do Uherska. Familiantský zákon zůstal v platnosti až do roku 1848.

Uprchlíci z východu

Zatímco v raném novověku se východní Evropa stala útočištěm Židů vyháněných ze západu, v 19. století byla stále více považována za prostor chudoby, pogromů a přežívajícího náboženského útlaku. Zejména v carském Rusku a v Rumunsku žilo velké množství židovských obyvatel, kteří byli stále podřízeni některým ponižujícím nařízením a nebyli uznáváni za rovnoprávné občany. V Rusku po vraždě cara Alexandra II. v roce 1881 došlo k sérii protižidovských pogromů a byla zavedena další protižidovská opatření. Židům bylo zakázáno usazovat se na venkově a nadále platil zákaz jejich usídlení mimo povolenou oblast (zhruba dnešní Ukrajina, Bělorusko a Pobaltí, stejně jako ruská část Polska). Židovské obce v Rusku se proto stále více ocitaly v pasti ekonomického úpadku a mnoho jejich členů žilo v naprosté bídě. Východisko z chudoby a hrozby protižidovského násilí hledalo stále více z nich v emigraci. Také Židé z Haliče, která byla součástí habsburské monarchie a kde existovalo mnoho „štetlů“, městeček s velkým podílem většinou tradičního židovského obyvatelstva, hromadně volili odchod. Halič byla mimořádně chudou oblastí, odkud Židé i křesťané ve značném počtu emigrovali.

Židovští emigranti z východní Evropy směřovali jednak do velkých metropolí, například do Vídně, Berlína a Paříže, ale především též do Ameriky, která byla považována za zemi velkých možností. Jenom z carského Ruska mezi lety 1881 a začátkem první světové války uprchlo kolem dvou a půl milionu židovských obyvatel. Pod vlivem sionismu odcházeli již od 80. let 19. století Židé v menším počtu z východní Evropy také do Palestiny, jež byla do první světové války součástí Osmanské říše. Židovské přistěhovalectví podpořila mimo jiné deklarace britského ministra zahraničí Arthura Balfoura, v níž v roce 1917 přislíbil vytvoření „židovské domoviny“ v Palestině (po první světové válce se Palestina dostala pod britskou mandátní správu). V židovské tradici se imigrace ze zemí diaspory do Palestiny nebo Státu Izrael nazývá *alija*.

Z vesnic do měst

Struktura židovského osídlení se radikálně změnila po postupném zrušení omezení svobody pohybu a usazování v polovině 19. století. V roce 1848 Židé získali svobodu stěhování a byla zrušena ghetta, od roku 1852 jim bylo dále dovoleno kupovat domy a od roku 1859 i půdu. Toto uvolnění a další sociální či ekonomické změny způsobily velkou regionální migraci, která byla současně často označována jako „útěk z venkova“. Tato migrační vlna však neprobíhala přímočaře. V prvních letech Židé většinou preferovali život ve vesnicích a menších městech blízko svého původního domova, kde vznikaly nové židovské náboženské obce nebo docházelo k dočasnému rozšíření starších židovských obcí. Pozdější generace, zejména po získání úplné rovnoprávnosti, odcházely hlavně do větších měst. Kromě Prahy, kde bydlela na začátku 20. století polovina českých Židů, se největší židovské obce nacházely ve městech jako Plzeň, Teplice, Karlovy Vary, České Budějovice, Ústí nad Labem a Liberec. Na Moravě byly největší komunity v Brně, Olomouci, Moravské Ostravě, Prostějově a v Jihlavě. Dalším oblíbeným cílem migrace byla zejména pro Židy z Moravy Vídeň.

Jiné, starší městské židovské obce, například Mladá Boleslav, Kolín, Náchod a Česká Lípa v Čechách a Třebíč, Mikulov, Jevíčko a Lipník nad Bečvou na Moravě, se v důsledku migrace na začátku 20. století značně vyčistily. Mnoho dalších menších židovských obcí a sídel v období od konce 19. století do 30. let 20. století úplně zaniklo. Kvůli jejich úpadku začaly též chátrat a mizet židovské památky, synagogy, školy a hřbitovy. V některých případech byly použity pro jiné účely, například několik synagog již před druhou světovou válkou sloužilo jako muzea, školy nebo modlitebny jiných církví.

Důvody pro opuštění venkovských regionů byly různorodé. Také příslušníci většinové společnosti se v druhé polovině 19. století stále více stěhovali do měst, i když jiným tempem. Lákaly je lepší ekonomické podmínky a možnosti práce v často nově vzniklých průmyslových centrech, která nabízela též lepší infrastrukturu, například železnici a školství. Ve stejné době mnoho menších měst procházelo hospodářským úpadkem. Židé však měli pro migraci do měst též zvláštní důvody. Nacionalizace venkovských regionů a s ní často spojený vzrůst protizidovských nálad značně omezoval jejich ekonomickou, většinou obchodní činnost. Ve větších městech nenacházeli jenom lepší příležitosti pro podnikání a kulturní život, ale částečně i větší anonymitu.

Urbanizace v 19. a raném 20. století, která byla příznačná i pro jiné oblasti Evropy, značně ovlivnila náboženský a kulturní život Židů. Přispívala k sekularizaci židovského obyvatelstva, přestože odklon od tradičního náboženského života ve městě neznamenal vždy úplnou izolaci od židovské komunity. Urbanizace vedla spíše k větší pluralitě židovských náboženských a kulturních identit. Tyto změny ovšem ovlivňovaly i samotný, s městy stále více propojený venkov, kde stále žila zhruba čtvrtina až třetina židovského obyvatelstva.

Urbanizací a s ní spojenými hlubokými sociálními, náboženskými a kulturními změnami se již na přelomu 19. a 20. století zabývalo mnoho současníků, mezi nimiž byli statistici, sociologové, historici, památkáři a spisovatelé. Vznikly také nové literární žánry, tzv. „povídky z ghetta“ a „povídky venkovských Židů“, jejichž autoři často líčili již zanikající harmonický a pobožný svět venkovských a maloměstských Židů. I přes sklon k idealizaci však někteří autoři kriticky reflektovali konflikty jak uvnitř židovské komunity, tak i s nežidovským okolím.

230 – Úryvek z povídky Leopolda Komperta „Když si náš dědeček babičku bral“

„V malé obci severních Čech bylo již několik dnů nemalé rozčilení. Očekávali mladého rabína, a jednoho dne jel starosta obce s několika nejváženějšími a nejstaršími muži pět mil daleko do města, aby tam toužebně očekávaného rabína co nejslavnostněji přivítali a doprovodili do nového sídla jeho působnosti. Když tam dorazili, nenalezli však ani stopy mladého rabína a veškeré dotazování a hledání jejich ukázalo

229 – Synagoga v Polici, 1942

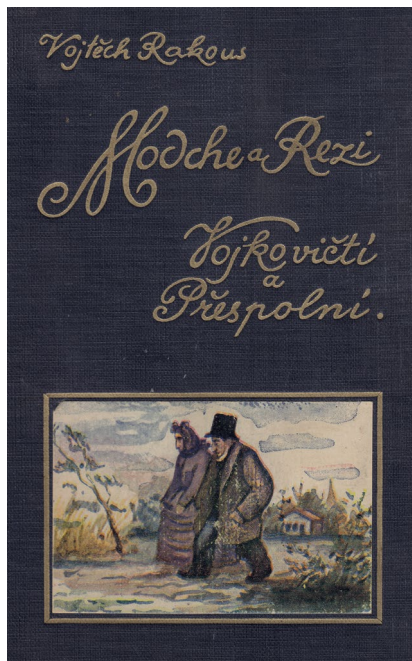
Židovské muzeum v Praze

Police na Moravě je příkladem menší obce s významnou židovskou přítomností, z níž postupně Židé odcházeli. Zatímco v roce 1727 zde bydlelo snad až 50 židovských rodin, v roce 1869 to bylo již jen 43 lidí židovského vyznání a v roce 1900 pouhých 12. Poslední židovský občan obce se odstěhoval v roce 1913. Barokní synagoga z roku 1759 byla pak přestavěna na sokolovnu.

[Počítat a mapovat > Rozvrstvení podle velikosti obcí, s. 409](#)

Leopold Kompert (1822–1886) se narodil v Židovské ulici v Mnichově Hradišti. Jako druhorozený syn nemohl podle familiantského zákona založit rodinu. Protože právo k sňatku mohl dostat jedině získáním doktorátu, poslali ho rodiče na křesťanské gymnázium v Mladé Boleslavi. Kvůli tísnivé ekonomické situaci otce však Kompert nemohl školu dokončit. Odešel do Prahy a později do Vídně, kde pracoval jako domácí učitel. Cestoval dále do Prešpurku (Bratislavy) a v roce 1843 si našel místo vychovatele na zámku Hoszúrét v Maďarsku. Tady vznikly jeho první povídky o venkovských Židech v Čechách a v revolučním roce 1848 v Lipsku vyšla jeho už dříve dokončená kniha *Aus dem Ghetto (Z ghetta)*. Ta, stejně jako následující kniha *Böhmische Juden (Čeští Židé, 1851)*, udělala z Komperta slavného spisovatele, k jehož čtenářům nepatřili pouze Židé. Byl jedním ze zakladatelů nového literárního žánru, tzv. „povídek z ghetta“, který se šířil nejen v němčině, ale i ve francouzštině, polštině, jidiš a češtině. Hlavním tématem těchto povídek byly změny v důsledku emancipačního procesu jak uvnitř židovské komunity, tak i ve vztahu k nežidovskému okolí.

Povídka „Když si náš dědeček babičku bral“, jeden z mála Kompertových textů, které byly přeloženy do češtiny, je příkladem povídek o venkovských Židech a líčí příchod mladého, idealistického rabína, který vystaví svou obec první zkoušce. Vypovídá nejen o vzájemné výměně mezi městem a venkovem, ale také o rozporu mezi pobožným a stále více sekularizovaným životem Židů v 19. století.

232 – Titulní stránka knihy Vojtěcha Rakouse „Modche a Rézi“ (1938)

Vojtěch Rakous (1862–1935), původním jménem Adalbert Östreicher, se narodil v malé obci Velký Brázdim u Brandýsa nad Labem. Ve třinácti letech opustil domov a stal se v Praze příručím v obchodě s obuví. Potom se vrátil na venkov, kde pracoval jako podomní obchodník a obchodník s obilím. Později se usadil na pražském předměstí Libeň a prodával obuv ve vlastním obchodě. Angažoval se v českožidovském hnutí a byl považován za „českého Komperta“. Svými povídkami o každodenním životě Židů na českém venkově založil žánr tzv. „povídek z ghett“ a „povídek venkovských Židů“ v češtině. Jeho nejvýznamnější povídky jsou z cyklu Vojkovští a přespolní, které byly později vydány pod názvem Modche a Rézi.

¹ Sluha v synagoze.

Arnold Hindls (1885–1977) se narodil v Bysternicích v Horním Uhersku (dnešním Slovensku) a dětství strávil v malém moravském městě Lipník nad Bečovou. V Lipníku nebyla jen židovská náboženská obec s dlouhou tradicí, ale v druhé polovině 19. století tam také existovala tzv. židovská politická obec. Po dokončení školy se Arnold Hindls stal stavebním inženýrem v Brně. Ve svých vzpomínkách líčí mládí v židovské rodině v Lipníku.

se marným. Vraceli se tedy poněkud rozmrzelí; bylo to právě v pátek odpoledne, když ctihodné hlavy obce opět přijížděly do obvodu své obce a kruhu svých rodin. [...]

Zatím však mladý rabín přece přišel, jakkoli v jiné podobě, nežli se právem dalo očekávat. Skoro současně se staršími obce se starostou, přijíždějícími ve třech krásných kočárech, zavítal do „ulice“ vysoce urostlý mladý muž v zaprášeném oděvu, maje obrovskou hůl v jedné, malý uzlíček v druhé ruce, a dotazoval se prvního hochy, kterého potkal, po obecní noclehárně, zv. hekdiš, kde našel nemalý počet již dříve příšlých hostů, kteří všichni chtěli pro zítřejší sobotu pohostinství obce využít. Nový „host“ byl přivítán a ihned mu bylo sděleno, kam se má obrátit, aby obdržel obvyklý poukaz na pohoštění pro dnešní večer a zítřejší den.“

Židovská ročenka, 1985/86–5746, s. 40–45, zde s. 40

231 – Úryvek z povídky Vojtěcha Rakouse „Dva poslední“

„Starý šames¹ lešanského židovského kostela a starý hrobník lešanského židovského hřbitova, oba staří hodně přes sedmdesát let, po celý rok večer co večer sedávali pospolu. V zimě ve vytopené šamesově světnici a v létě na kamenné lávce před šamesovým domkem vedle židovského kostela. Vyprávěli a vzpomínali. A měli co vyprávět a měli nač vzpomínat. Zastávali svoje úřady od dob svého mládí – přes padesát let – a oba byli pamětníky ještě slavných dob židovské obce lešanské a jsou nyní jedinými žijícími svědky úplného jejího zániku.“

Lešany jsou malou vesnicí, ale od nepaměti bývaly sídlem samostatné židovské obce a obec spravovali mnohdy vyhlášení rabíni. Do starého kostelíka za vsí putovali o sobotách a svátcích židé a židovky z četných vesnic dalekého okolí a po smrti nalézali všichni poslední odpočinek na lešanském židovském hřbitově. [...]

Bylo to dlouhé, bolestné umírání. Léta umírala lešanská židovská obec. Konečně zemřela, kostelík oněměl, ale hřbitov žil svým životem. Živoucí žid se nevrátil, ale mrtvého ho přivezli na lešanský hřbitov k poslednímu odpočinku. Sem vraceli se všichni, kteří před dávnými lety opustili svoje vesnice. A odkud se vraceli! Z velkých měst, z nesmírných dálek a ze všech konců země!“

Kalendář českožidovský, 51, 1931–32, s. 57–63, zde s. 57

233 – Úryvek ze vzpomínek Arnolda Hindlse

„A moje matka! Byla dobrota a skromnost sama. Vždy dobročinná, dávala z toho mála, co jsme měli, ještě chudším, než jsme byli my, jedné stařeně, která si v určité dny přicházela pravidelně pro oběd, poskytovala také v pátek večer a na šabat místo u stolu jednomu chudému studentovi a cizím hostům, kteří se u nás zastavili na útěku před pogromy na Ukrajině, aby pak pokračovali dál. Pocházela ze zbožné rodiny, a tak nás pět dětí vychovala k bohabojnosti. [...]

Moje matka byla krásná žena, mluvila dobře česky a často nám pobaveně vyprávěla, jak byla na trhu vybízena selkami k nákupu slovy: „Vám to dám, paní Hindls, levněji, tamté židovce to neprodám!“ Na to ji má matka se smíchem odvětila, že ona je přece sama taky židovka, což ji ty selky nechtěly věřit.“

Albert Lichtblau (ed.): *Als hätten wir dazu gehört. Österreichisch-jüdische Lebensgeschichten aus der Habsburgermonarchie*, Wien 1999, s. 288–304, zde s. 293 a 299

234 – Vilma Iggersová o soužití s křesťanským okolím a vztahu k židovské tradici

„Všechny moje kamarádky pocházely z křesťanských rodin, protože v okolí nebydlela žádná židovská rodina ve věku mých rodičů. Jejich židovští vrstevníci se většinou neoženili, neměli děti nebo se odstěhovali. Takže jsem neměla žádné židovské spolužáky a spolužačky, s výjimkou jednoho hochy, který se mnou krátce chodil na gymnázium. Ve čtvrtek jsme nemuseli do školy, ale zato jsme – alespoň po dobu, kdy jsem chodila na obecnou školu – měli hodiny náboženství. Ty vedl pro židovské děti z Týna a okolí pan Zwetschkenbaum. Učil nás všechny zároveň, takže jsme museli každý rok poslouchat totéž. Pan Zwetschkenbaum přišel jako čtrnáctiletý uprchlík z Haliče a jako jediný – na rozdíl od ostatních haličských židů – zůstal v Týně, když se ostatní vrátili domů. Na všechny lidi, kteří ho poznali, musel zapůsobit jako chytrý a charakterní člověk. Z platu, který dostával od židovské obce, se žít nedalo, a tak krom toho obchodoval s péry do postelí a s kůžemi, které se daly různě zpracovat. Až na moji tetu Sofii byl pan Zwetschkenbaum jediný ortodoxní¹ člověk, kterého jsme znali.“

Vilma a Georg Iggersovi: *Dva pohledy na dějiny. Svědectví o životě v neklidných dobách*, Praha 2002, s. 15

235 – Norbert Frýd ve druhém dílu svých vzpomínek popisuje svůj úžas z velkoměstského života po příjezdu z Českých Budějovic do Prahy

„Měl jsem překvapený pocit, že všechno, co mi o tomhle městě napovídali, nevystihuje podstatu. Zdálo se tak ohromně živé, nedodělané, vařilo se teprv, hledalo se, měnilo před očima. [...] V centru mizela veteš pod tlakem novot. Z nejdražších lokálů sálalo tlumené teplo nepřístupného komfortu, zatímco bufety, krámy a obchodní domy hýřily niklem, vemlouvavými nápisy, žárovkami. Z tančíren třeštily šlágry. Skákové reklamy novin, biografů, zábavních podniků barvily noční nebe nafialovo, narudo. Městský střed chtěl vypadat jako permanentní lunapark, těžko se však dalo zakrýt, že mu ze všech stran leze pod nehty bída.“

Norbert Frýd: *Lahvová pošta aneb konec posledních sto let*, Praha 1971, s. 7

Vilma (Wilma) Iggersová se narodila v roce 1921 ve vsi Miřkov na pomezí Českého lesa a Chebska, později se její rodina přestěhovala do blízkého Horšovského Týna. Pozdější historička ve svých vzpomínkách zachycuje pohled venkovského dítěte na město mimo jiné takto: „Plzeň pro nás byla velkoměstem s velkým V.“

➔ [Doma na cestě? > „Vystěhovalectví“ > Vilma Iggersová popisuje útěk z Horšovského Týna a vystěhování do Kanady, s. 277](#)

¹ Ortodoxie je důsledné následování náboženských příkazů a zákazů postavené na tradičním chápání náboženství.

Norbert Frýd (Fried, 1913–1976) se narodil v Českých Budějovicích a jeho otec pocházel z malé západočeské vesnice Drmoul. Po maturitě na české střední škole odešel do Prahy studovat práva a zároveň pracoval jako textař pro film a kabaretní divadlo. Psal v češtině i v němčině.